

Zitierhinweis

Vorel, Petr: Rezension über: Martin Nodl, Na vlnách dějin. Minulost – přítomnost – budoucnost českého dějepisectví / On the Waves of History. The Past, Present and Future of Czech Historiography, Praha: Argo, 2020, in: Český časopis historický, 2021, 3, S. 700-705, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/29a81f869b9c400e91c7a66c3f8ac9af>

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

Je velmi sympatické, že se autoři nespokojili jen se subjektivní perspektivou životních osudů doyenů. Každému rozhovoru předchází medailon daného psychologa, shrnující jeho odbornou dráhu. Originálním shledávám nápad doplnit rozhovor a medailon o „duchovní“ portrét dané osobnosti. Tyto až literárně vybroušené pasáže nabízí zasvěcenou perspektivu zvnějšku na základě různých dalších materiálů. Velikáni československé psychologie jsou tak představeni v barvitě polyfonii, v níž jejich subjektivní hlasy zaznívají společně se vstupy autorů publikace. Narativní i objektivizující rovina příběhu československé psychologie se v knize prolínají. Čtenářům byla učiněna pomyslná nabídka: buď si na základě uvedených rozhovorů duchovní obraz dané osobnosti sami vytvoří, nebo se mohou spolehnout na portrét, jenž je jim předkládán editory knihy. Autorskému kolektivu lze jen pogratulovat ke všem těmto nápadům (jistě i velmi pracným), které nebývají v podobných projektech zvykem.

Díky rozhovorům vznikl velmi lidský a čtenářsky atraktivní příběh československé psychologie. Celkově velmi příznivý dojem z obsahové i formální stránky publikace umocňuje výběr z děl doyenů a slovníček osob, jež se v rozhovorech nejčastěji objevovaly. Fotografie představují cenný dokumentační materiál, jen snad pro ně redakce mohla najít vhodnější umístění než prostředek rozhovoru s Vladimírem Smékalem.

Recenzovaná kniha, na niž mají navázat další díly, představuje ojedinelý vhled do utváření československé psychologie a jejího fungování ve druhé polovině dvacátého století. Přináší poučení i pobavení, náměty k zamyšlení i otázky, které mimo jiné vedou k potřebě spolupráce různých vědních oborů, v tomto případě historie a psychologie. Orální historie má mnoho podob, což platí i pro orální historii významných osobností vědeckého života. Jak se s ní vypořádát, zůstává nadále důležitou otázkou.

Radmila Švaříčková Slabáková

Martin NODL

Na vlnách dějin. Minulost – přítomnost – budoucnost českého dějepisectví

(= Historické myšlení, svazek 82)

Praha, Argo 2020, 339 s., ISBN 978-80-257-3155-0.

V české historiografii patří k chvályhodné tradici vydávání souborů reedice starších studií významných autorů, které byly v minulosti porůznu publikovány časopisecky, ve sbornících či v různých malotirážních vydáních z doby před existencí internetových sítí. Často se tak stává u příležitosti „kulatých“ životních jubileí. Žáci nebo přátelé věnují svůj čas, energii i disponibilní finanční prostředky, aby znovu připomněli starší, ale stále významné součásti historického díla klíčových osobností našeho oboru. Je to svým způsobem forma „mezigenerační komunikace“ a zároveň i ověření kvality. Pro takovou reedici totiž nemá smysl vybírat texty, které z nějakého důvodu ve „výhni času“ neobstály. Sám jsem se na několika podobných aktivitách podílel. Pocit dobře vykonané práce mi zůstává především z knihy, kterou se podařilo vydat u příležitosti osmdesátých narozenin pana profesora Josefa Petráně.¹

1 Josef PETRÁŇ, *České dějiny ve znamení kultury. Výbor studií*, Pardubice 2010 (594 s.).

Jistý problém však publikace tohoto typu (tedy tvořené reedicí starších již publikovaných textů) představují pro recenzenty. O takové knize se dá napsat přehledná zpráva (jaké tematické bloky či okruhy ze starších autorových prací vytvářejí souvislý celek, který má vědeckou hodnotu i pro současné vědecké bádání), ale nikoli recenze. Věcným popisem obsahu díla se tak stal i recenzní text, kterým Veronika Středová upozornila na předchozí Nodlův soubor starších studií, vydaný pod souhrnným názvem *Dějepisectví mezi vědou a politikou. Úvahy o historiografii 19. a 20. století* v roce 2007.² Autorka v úvodu svého textu poměrně přesně vystihla problém zmiňované publikace z roku 2007: „... Při prvním seznámení s knihou může čtenář snadno nabýt dojmu, že autor mechanicky pospojoval do jednoho celku výsledky svého rozvažování o dějinách a dějepisectví, k němuž, jak sám uvádí v předmluvě, jej vedla jakási vnitřní potřeba od konce 90. let, neboť se věnuje tématům, jejichž vnitřní souvislost odhalit není právě snadné...“. Následným poměrně dlouhým popisem jednotlivých reeditovaných studií pak autorka zmíněnou vnitřní souvislost čtenáři odhaluje a dospívá mimo jiné i k závěru, že v případě popisované knihy „... pozornému čtenáři při jejím čtení na mysl jistě vyvstanou nové znepokojivé otázky...“.

Citované pasáže z textu V. Středové mohu s klidným svědomím použít i při charakteristice zde připomínané nové Nodlovy publikace z roku 2020. Dovolím si však vyhnout se obsahovému popisu jednotlivých studií. Ty mají zjevnou vnitřní souvislost a dobře dokumentují hlavní tematické okruhy, kterými se autor v uplynulém čtvrtstoletí zabýval (I. Geneze husitské revoluce; II. Úvahy metodologické; III. Dějepisectví jako vyrovnávání se s minulostí a IV. Historikové a jejich osudy).

Přiznávám však, že jsem ani po opakovaném čtení nepochopil, proč ta publikace vlastně vznikla a proč byla vydána právě v roce 2020. Žádný z 22 textů, které zde byly znovu vytištěny v reediciích, není starší čtvrt století a všechny jsou případnému zájemci snadno dostupné (i ty drobné autorovy úvahy, publikované původně v denním tisku – konkrétně v Hospodářských novinách – se dohledat dají), některé dokonce on-line na internetu. Jaký má smysl znovu v roce 2020 zařadit do knihy text, který vyšel časopisecky o rok dříve (2019) a je běžně dostupný v režimu open access?³ Autor (nar. 1968) ještě není ve věku, kdy by jeho případní studenti či přátelé měli důvod připomínat touto formou jeho vědecké zásluhy. Ani pro výzkumné organizace, ve kterých autor působí (CMS a FHS UK Praha), ta kniha nemá faktický význam, protože neobsahuje žádné nové výsledky základního vědeckého výzkumu a nepřináší žádné nové hodnoty.

Pochopitelně, nakladatelství Argo si může vydávat, co chce a jak chce. Kniha vyšla v ediční řadě Historické myšlení, kterou sám M. Nodl založil a po řadu let úspěšně rozvíjí jako platformu, jejímž cílem je „... představit českým čtenářům stěžejní práce světové

2 Tuto Nodlovu práci z roku 2007 zmiňuji proto, že sám autor se na ni výslovně odkazuje v úvodu své „nové knihy“ z roku 2020, kde stručně vysvětluje koncepční rozdíl mezi oběma tituly. Citovaný text viz Veronika STŘEDOVÁ, Martin Nodl – *Dějepisectví mezi vědou a politikou. Úvahy o historiografii 19. a 20. století*, Brno 2007, Centrum pro studium demokracie a kultury, 264 s., ISBN 978-80-7325-112-3, Dějiny – Teorie – Kritika 2/2007, s. 316–324 dostupné on-line <http://www.dejinyteoriekritika.cz/Modules/ViewDocument.aspx?Did=146> (5. 10. 2020).

3 <http://www.dejinyteoriekritika.cz/Modules/ViewDocument.aspx?Did=4685> (5. 10. 2020).

*historiografie...*⁴ Budiž; komu čest – tomu čest. Pro autora, který je zároveň oborově příslušným redaktorem téhož nakladatelství,⁵ je pochopitelně jednoduché vydávat své knihy „doma“ a sám sobě pro radost. Ona taková pěkně vytištěná kniha vypadá v knihovně lépe, než soubor separátů. Ale považuji za nekorektní vydávat takto kompilované reedice starších textů za „monografii“, jako by šlo o původní autorskou knihu, vzniklou jako nový výsledek dlouhodobého základního vědeckého výzkumu, jak bez uzardění činí u svých starších prací obdobného charakteru M. Nodl.⁶

Autorská monografie stále patří v historických vědách mezi nejvíce ceněné a nejpracnější formy vědeckého výstupu. Na dobré knize, která má dlouhodobou vědeckou hodnotu a přináší nové zásadní poznatky, pracuje historik řadu let, ať se zabývá jakýmkoli historickým obdobím. Tuto skutečnost musíme opakovaně obhajovat a prokazovat v konkurenci jiných vědních oblastí, které mají odlišné publikační zvyklosti a jsou pro ně primární „rychloobrátkové“ aktuální bibliometrické údaje (třeba jaké je umístění časopisu, ve kterém byl text publikován, na „žebříčku“ dle světové databáze Web of Science). Proto je i z hlediska dlouhodobého vývoje našeho oboru problematické, když jsou jednoduše sestavené kompiláty dříve vydaných studií vydávány za původní autorské knihy. Ono to v osobní bibliografii vypadá dobře.⁷ Když ale skutečně dojde na „lámání chleba“ a musí být exaktně specifikován nový vědecký přínos takového díla, pak je zmíněný postup kontraproduktivní.

V samotné kompilaci a znovuvytištění dříve již publikovaných textů žádný nový vědecký přínos nespočívá. Proto ani výše zmíněnou novou publikaci M. Nodla nelze akceptovat jako nový vědecký přínosný počín, neboť všechny odborné i esejistické texty zde zveřejněné již dříve publikovány byly. Tím nechci říci, že ta kniha je zbytečná. Pro nakladatelství Argo jistě ne; bude se dobře prodávat a své čtenáře si po právu najde. Pro autora má také význam. Některé starší dílčí studie M. Nodla jsou skutečně skvělé. V souvislosti s jejich novým publikováním si mohl utřídit své starší myšlenky a porovnat i své názory a představy z doby před 20–25 lety s následným vývojem.

Tato sebereflexe je obsažena v jediných „nových“ textech, které jsou v knize obsaženy, a to v úvodní „*Předmluvě a poděkování*“ (tři strany tisku) a v závěrečné pasáži, nazvané „*Závěr: Dějiny dějepisectví jako Ego Histoire II*“ (19½ strany tisku). Právě na tyto dva texty zaměřím pozornost, neboť (dovolím si parafrázovat slova v úvodu citované V. Středové) „... *pozornému čtenáři při jejich čtení na mysli jistě vyvstanou nové znepokojivé otázky...*“.

Ve své krátké „*Předmluvě a poděkování*“ (s. 9–11) se autor vyznává z hluboké skepse ze stavu současné české historické vědy, které vyčítá roztržičnost a konjunkturální honbu za blíže nespecifikovanými „touženými body“.⁸ Budoucnost české historické vědy

4 Rozhovor s Martinem Nodlem a Magdalenou Moravovou, redaktory historické literatury nakladatelství Argo, viz <http://www.stavitele-katedral.cz/rozhovor-s-martinem-nodlem-a-magdalenou-moravovou-redaktory-historicke-literatury-nakladatelstvi-argo/> (5. 10. 2020).

5 <https://argo.cz/kontakty/> (5. 10. 2020).

6 RIV/67985955:_____/07:00081040, viz <https://www.rvvi.cz/riv>.

7 <http://cms.flu.cas.cz/cz/o-nas/lide/odborni-pracovnici/martin-nodl.html> (5. 10. 2020).

8 Pokud měl autor na mysli tzv. RIV-body (udělované podle určitého systému mimo jiné i každé publikaci, vykázané do systému jako původní výsledek základního vědeckého výzkumu), tak ty

pak vidí v temných barvách s odkazem na její závislost na „libovůli politiků“ a aktivity blíže nespecifikovaných „myšlenkově blízkých sebepotvrzujících bratrů“, které si navzájem udělují granty. To jsou docela silná tvrzení, která se lehko řeknou, ale těžko prokazují. Možná M. Nodl ví ze zákulisí vědní politiky našeho oboru víc, než my ostatní. Pak se měl ale vyjádřit jasně a nikoli v takto mlhavých náznacích, které zvláště začínající historiky mohou uvést ve zmatek.

Jak se autor (který sám sebe pasuje do postavení „nad věcí“ stojícího hodnotitele, který z výšky kapitánského můstku sleduje hemžení kolem sebe a v rozbouraném moři dohlédá „na vlnách dějin“ daleko za obzor) chce distancovat od současného stavu našeho vědního oboru, když nemůže popřít, že jej sám také ovlivňoval? A to nejen jako nezaujatý pozorovatel. Vždyť i M. Nodl byl počátkem tohoto století členem příslušného oborového panelu Grantové agentury AV ČR, která rozdělovala finanční prostředky na základní výzkum. Sám jsem byl (jako čerstvě jmenovaný docent) členem toho grémia také a bylo mi divné, proč Akademie věd ČR do takto významné pozice jmenuje mladého absolventa bez výraznější publikační činnosti, který tehdy ještě ani nezačal doktorské studium.

Klíčem k vysvětlení tohoto rozporu může být neobvyklá role, kterou M. Nodl jako začínající historik sehrál na VIII. sjezdu českých historiků v roce 1999. Z toho se sám vyznává jak v této úvodní pasáži (s. 10, „... je tomu tak proto, že mne i více než dvacet let po sjezdu historiků v Hradci Králové trápí přítomnost a budoucnost české historiografie...“), tak především v obsáhlejší závěru, o kterém bude podrobněji řeč níže. To by mohlo vysvětlit, proč M. Nodl vidí současný stav i budoucnost našeho oboru tak negativně: Osobní očekávání, která spojoval se svým „revolučním“ vystoupením na královéhradeckém sjezdu, nebyla naplněna. Mladší čtenáře, kteří zatím nemají o vývoji historiografie širší přehled, mohou však uklidnit, že Nodlova hluboká skepse není úplně na místě. On z toho kapitánského můstku či signálního koše na vrcholu stožáru nevidí dál, než na nejbližší (svůj) ostrov a nemá tušení o vzdálenějších kontinentech jiných oborových specializací a domácích pracovišt.

Těžko rozporovatelné objektivní kritérium kvality národních historiografií jako celku představuje například jejich zastoupení na pravidelně konaných světových historických kongresech. Na těch posledních (v Austrálii Sydney 2005, v Nizozemí Amsterdam 2010, v Číně Jinan 2015) i na tom chystaném (v Polsku Poznaň 2022, odloženo kvůli koronaviru z roku 2020) dosáhla česká historiografie skvělého zastoupení. Jen se tam prezentovala nebo budou prezentovat úplně jiná domácí historická pracoviště, než se kterými je autor spjat. Jsou-li to ta M. Nodlem zmiňovaná „bratrstva“, tak jim budiž vzdána všechna čest.

Závěrečná pasáž, nazvaná „Závěr: Dějiny dějepiscevtví jako Ego Histoire II“ (s. 287–306), ve skutečnosti žádným závěrem (v pravém slova smyslu tohoto termínu) není. Autor jen využil tento prostor, aby podrobněji komentoval okolnosti vzniku jednotlivých dílčích textů, včleněných do této publikace. Zároveň vysvětluje, jak jsou tyto texty vnitřně propojeny, aby tím předešel nepochopení, obsaženému ve výše citovaném recenzním textu V. Středové z roku 2007.

už se od roku 2015 jako nástroj hodnocení vědy a výzkumu nepoužívají. Blíže k tomu viz Petr VOREL, *Historická věda a její bodové hodnocení v České republice za období 2013–2015*, ČCH 116, 2018, č. 1, s. 131–157.

Budiž; to není hloupý postup. Pro čtenáře může být zajímavé, kdy a za jakých okolností autor svůj vědecký text psal, kdo pro něj byl inspirací a na co autor při psaní myslel. Jde o takový jednoduchý průhled do „tvůrčí dílny“ M. Nodla, koncipovaný jako autorův příspěvek o roli M. Nodla v dějinách českého dějepisectví, jak v nich autor sám sebe vidí. Škoda, že je (stejně jako v úvodní pasáži) tak nekonkrétní a hovoří jen v náznacích. Tak se jen dozvídáme o autorově zděšení nad odbornou kvalitou výuky doktorandů na historických pracovištích v Českých Budějovicích a v Pardubicích (s. 293) a o Nodlově roli pomyslného věrozvěsta, který i v těchto zaostalých koutech české historické vědy konečně studentům vysvětlil, jak mají psát vědecké poznámky. Jen víc takové osvěty na zapadlém českém venkově!

V této části knihy znovu výrazně na povrch vyplouvá ono dávné trauma, které autor zažil v Hradci Králové roku 1999 a ke kterému se opakovaně vrací (s. 295–298). S odstupem dvou desetiletí předkládá čtenářům svou interpretaci vlastní historické role na tomto sjezdu, a to včetně několika zajímavých detailů. Nepopírá svoji aktivní roli v dané cause, ale velmi barvitě popisuje pocit té tíhy zodpovědnosti, kterou pocítoval před zásadním osudovým rozhodnutím, neboť (řečeno slovy M. Nodla) „... protože jsem věděl, že se musím rozhodnout jen já sám...“. Nicméně výslovně jmenuje i dva hlavní „spoluspiklence“, kteří stáli po jeho boku při onom údajném pokusu o zásadní zvrat ve vývoji české historiografie („... před sjezdem jsme věděli, že na něm dojde ke konfrontaci...“). Jistě jen shodou náhodných okolností jsou to oba historici, kteří tuto Nodlovu knihu lektorovali: „... Vystoupit na VIII. sjezdu českých historiků ale nebyl můj nápad. Přišel s ním Jiří Pešek...“ a „... o tom, s čím vystoupíme... nikdo netušil vůbec nic... vyjma Vladimíra Urbánka...“ (s. 296).

Je lidsky pochopitelné, že autor se myšlenkami stále vrací k událostem z počátků své vědecké kariéry, kdy se mu podařilo upoutat pozornost médií, snad i dosáhnout nestandardního kariérního postupu (viz výše zmíněná Nodlova role v Grantové agentuře AV ČR), ale nikoli nějaké výrazné pozitivní odezvy v historické obci jako celku („... mlčení je ještě horší než odmítnutí...“, s. 297). On ten pokus o vyvolání jakési zdánlivé mezigenerační revolty, za jejíhož mluvčího se tehdy mladý M. Nodl prohlásil, neměl širší zázemí a reagoval jen na tehdejší poměry pražské, se kterými většina účastníků sjezdu vůbec nebyla obeznámena.⁹ M. Nodl se především vymezoval vůči tehdejšímu hlavnímu představiteli historické obce profesoru Jaroslavu Pánkovi, tehdejšímu předsedovi Sdružení historiků České republiky (které královéhradecký sjezd ve spolupráci s tamní fakultou pořádalo). V čem byl či nebyl Pánkův úvodní projev „šokující a politicky nepatřičný“ (dle M. Nodla), to si může každý čtenář ověřit sám; jde o text veřejně dostupný,¹⁰ stejně jako text příspěvku M. Nodla.¹¹

9 Podrobněji k tomu viz Petr VOREL, *Česká historiografie ve světle sjezdů historiků v letech 1993–2011 / Die tschechische Historiographie im Lichte der Historikertage in den Jahren 1993–2011*, ČČH 110, 2012, č. 3–4, s. 403–466.

10 Jaroslav PÁNEK, *Česká historická věda a české historické vědomí*, ČČH 97, 1999, s. 311–320; TÝŽ, *Sdružení historiků České republiky na sklonku tisíciletí (Bilance činnosti za léta 1996–1999 pro valné shromáždění SH ČR, Hradec Králové 10. září 1999)*, in: Jiří Pešek (red.), VIII. sjezd českých historiků (Hradec Králové 10.–12. září 1999), Praha 2000, s. 28–32.

11 Martin NODL, *Krise české historiografie aneb minulost, která chce být zapomenuta*, tamtéž, s. 99–106.

Také není podle mého názoru korektní dovolávat se nyní svědectví profesora Josefa Války (1929–2017) a interpretovat jeho činy a gesta za situace, kdy se jmenovaný nemůže proti Nodlovým slovům ohradit („... *Válka mi podal ve dveřích ruku jako gesto omluvy za způsob, jak v Hradci reagoval...*“), stejně jako profesor Jan Křen (1930–2020): „... *Jan Křen na sjezdu v Hradci Králové zabránil střetu Josefa Války se mnou...*“ (s. 298). Myslím, že zatím žije dost moravských a českých historiků, kteří profesora Válku znali lépe než M. Nodl a těžko uvěří tomu, že by se pan profesor tak rozčílil jen proto, že se na něj referující (tehdy vcelku neznámý začínající historik bez významnějších vědeckých výsledků) upřeně díval. Pana profesora se dotklo to, co M. Nodl říkal, neb mu to připomínalo dikci svazáckých agittek z 50. let 20. století. To jsme od něj (nejen já) slyšeli osobně přímo na hradeckém sjezdu.

Po více než dvou desetiletích tedy nemají vzpomínky Martina Nodla na průběh královéhradeckého sjezdu historiků (1999) větší váhu, než jakýkoli jiný „ego dokument“, který je potřeba podrobit důkladné historické kritice. Autor sám sebe vykresluje v roli, v jaké by chtěl sám sebe vidět v očích budoucí historiografie. Můžeme jen věřit, že budoucí generace českých historiků neskončí tak špatně, jak v úvodu této své práce M. Nodl prognózuje, a že se jim dostane i v Českých Budějovicích a v Pardubicích dostatečného vzdělání, aby dokázali rozlišit sebe prezentaci v egodokumentu od historické reality.

To, co mi v závěrečné pasáži M. Nodla chybí, je skutečná sebereflexe. Jak on sám dokázal naplnit program, který v roce 1999 vytýčil jako cíl pro nejbližší pětiletku pro sebe a své generační soupeřníky? Kde jsou ty zásadní syntézy a převratné metodologické koncepty? Cožpak historik na vrcholu své vědecké kariéry vystačí s tím, že soubory svých časopiseckých studií a novinových článků vydává za autorské monografie?

Příští rok (2022) se bude konat XII. sjezd českých historiků v Ústí nad Labem. To jsou přibližně dvě desetiletí od M. Nodlem opakovaně připomínaného VIII. sjezdu královéhradeckého (1999). Je tedy docela poučné tehdejší autorova slova parafrázovat a jen v čase posunout o oněch dvacet let. Co když se i tentokrát do diskuse přihlásí nějaká mladá absolventka studia historie, začne kritizovat současný stav české historiografie a navrhne (podobně jako M. Nodl před dvaceti lety) myšlenku generační segregace? Tentokrát však oné skupině mladých nadějí naší vědy už nebudou vadit staří historici, narození ve čtyřicátých letech 20. století, neboť (tehdejšími slovy M. Nodla) „... *jejich ovlivňování budoucnosti české historické vědy... během příštích několika málo let... vyhasne...*“ (tedy asi už brzy pomřou). Mladým historikům budou tentokrát vadit čtyřicátníci a padesátníci, kteří jsou ještě při síle a dá se očekávat, že ještě řadu let budou schopni odborné a organizační práce („... *nedůvěra panuje a bude panovat ke generaci narozené na konci šedesátých a v sedmdesátých letech...*“). Nevím, zda M. Nodl někdy pochopí absurditu svého vystoupení v roce 1999, na kterou tak živelně reagoval J. Válka, ale možná by stálo za to před příštím sjezdem historiků nahlédnout do vlastního rodného listu.

Petr Vorel